розвивати роботу, щоб наша школа була дійсно політехнічна. Не треба завдаватися завданням перескочити через теперішній стан. Ультраліві загиби так само загрозливі, як і правоопортуністичні. Так само треба відкинути думки тих, що забувають про виробниче навчання, виявляючи правоопортуністичні тенденції в навчальній роботі, як треба відкинути ультраліві заскоки — бажання перескочити через теперішню стадію: негайно ж подавайте мені індустріялізацію педроботи. Обидва однаковісінько шкідливі збочення.

Щодо педвиш'ів, то партнарада ними спеціяльно не займалася, бо це питання вже розв'язано. НКО виробив мережу педвиш'ів і вона зараз на обговоренні нашого Раднаркому, а після того поступить на обговорення та затвердження в союзному маштабі.

Нам дійсно прийдеться багато попрацювати над виконанням завдань, поставлених Всесоюзною партійною нарадою. Їх треба не лише прийняти та проробити, але й здійснити. Здійснення політехнізації школи — це величезна праця. Нам доведеться переробити свої навчальні методи. Всі ми, робітники освіти, вийшли з старої дореволюційної школи, або випущені за перших часів нашої педагогічної школи, коли у нас там царювали не політехнічні методи. Тяжка робота, але ми бажаємо попрацювати для того, щоб наша освіта була по суті політехнічна й комуністична.

Дозвольте мені закінчити закликом до упертої, важкої, але вдячної праці, до завдання переробити нашу школу і наші методи, щоб вони відповідали великим завданням соціялістичної перебудови країни (оплески).

СКРИПНИК М.

ОГЛЯДАЙСЯ НА ЗАДНІ КОЛЕСА![1]

Товариші, вчора увечері після того, як я закінчив свою працю, я читав роман Антона *Крушельницького* „Гомін Галицької землі". У романі описано події, що відбулися на Західній Україні, а саме в Галиччині 1918 — 1919 р. Треба пригадати собі, що західньо - українська дрібна буржуазна інтеліґенція станула на чолі західньо - українських трудящих мас у боротьбі за їх національне визволення, у національно - революційній боротьбі з польською експансією. Та дрібна буржуазна інтеліґенція виявила себе, як нездатну для того, щоб організувати цю боротьбу та вести широкі трудящі маси. З самого початку цього роману наводяться слова жінки одного з героїв роману, видатного суспільного діяча, на самому початку подій у Західній Україні, щойно після скинення революцією влади Ґабсбурґів у Відні. Жінка сказала йому: ми щойно влаштувалися, щойно почали влаштовувати наше власне життя, а ти зараз ідеш знову на суспільну роботу, яка може тобі чимсь загрожувати. Дай попрацювати й іншим, *оглядайся на задні колеса.*

Ну, західньо - українська дрібна буржуазна інтеліґенція таки досить оглядалася на задні колеса, але тому вона й пасла задніх у історії. Скільки разів, кожний раз, коли той чи інший історичний перелім, коли ті чи ті нові завдання постають, скільки таких думок буває в нашої інтеліґенції: *„дай попрацювати другим, оглядайся на задні колеса"*.

Але ж життя йде всіма чотирма колесами і вперед ідуть передні колеса, що далі тягнуть за собою і задні колеса. Коли кермувати кермом трактора чи автомобілю, треба дивитися не на задні колеса, не назад, не на те, щоб застерегти собі можливість відступу, а треба дивитися на самий перед.

Багато й багато нашої інтеліґенції на протязі бурхливого революційного часу чекало собі можливости якнебудь влаштуватися так, щоб працював хтось інший. Що ж, інший знайшовся. Прийшла нова кляса, пролетарська кляса, з іншими думками, з іншим ставленням до життя і, не оглядаючись на задні колеса, потягла вперед віз нашого економічного розвитку і зараз прийшла до нового переламу і творить перехід до соціялістичного будівництва і на базі індустріялізації країни переходить до технічної реконструкції сільського

[1]) Доповідь на культактиві м. Сталіна 30/V — 1930 р.

господарства і до економічно - соціяльної реконструкції сільського господарства, себто до його колективізації.

Напевно й тепер є багато люду, що їхні жінки, їхні власні душі, радять їм, щоб вони дали попрацювати іншим, а самі оглядалися на задні колеса. Треба сказати однакож, що кількість такого люду меншає, зменшується вона тому, що об'єктивні умови життя ставлять питання перед кожним про те, як він відноситься до того, що діється в країні. Нема виходу з історичного кола нікому, і можна згадати стару повість і сказати, що не можна бабі Палажці вдержатися на селі.

От візьмімо хоча б такий приклад: лікарів, медицинської інтеліґенції, яка скінчила вуз, живе середнім культурно - інтеліґентським життям, має приватну практику, бо на одній службі не проживеш, і тихо - мирно веде свою невеличку культурну роботу. Її думки такі: ми взагалі не проти радянської влади, ми не проти того, щоб обслуговувати трудящих. Медицина — наука суспільна, а ми її представники, але ми самі своє невелике діло робимо, а нові шляхи нехай творять інші. Нам аби не зав'язувати себе й не ангажувати себе. Аж ось зненацька почалася кампанія, яка зачепила „сокровенное" життя кожного лікаря. Я кажу про приватну практику. Профспілка медикосанпраці поставила питання про перехід од приватної індивідуальної практики до колективної.

Водночас був другий приклад. Я маю на увазі роботу юристів. Адвокати — це теж, як і лікарі, інтеліґенти старої формації. Вони теж не проти того, щоб робота йшла на користь трудящих. Але вели вони свою роботу індивідуально до реформи, доки не було введено колективної праці юристів.

Коли профспілка „Медикосанпраці" поставила питання про заборону приватної практики, то заворушилося життя в кожного лікаря і не стало можливо бабі Палажці вдержатися на селі. Життя зачепило кожного лікаря, примусило вийти з своєї шкаралупи та поставило віч - на - віч з питаннями й завданнями, що їх висувало наше життя.

Щодо лікарів, то ми в уряді визнали, що пропозиція профспілки „Медикосанпраці" про заборону приватної практики цілком несвоєчасна й не відповідає нашим умовам. Уряд постановив пропонувати наркомздоров'я заборонити заборону приватної практики та запропонувати другу лінію, лінію розвитку амбуляторної практики й поліпшення її постановки, бо іноді буває в нас в амбуляторіях такий стан, що кожний відтіля тікає, коли тільки може звернутися до приватного лікаря.

У всякому разі ці приклади показують, що тепер окремим свобідним, або, як іноді кажуть, ліберальним професіям не можна утриматися у своїй замкненості, у замкненому колі свого індивідуального життя, своєї індивідуальної праці та індивідуального буття. Великі історичні події відбуваються, що хитають усі старі підвалини старого звичайного життя та ставлять перед кожним, чи хоче він, чи ні, нові завдання, призначаючи йому місце в нашому житті. Молоді лікарі, що кінчають вуз, розподіляються, здається з 1928 року, від наркомздоров'я та мусять їхати на село на працю. Наркомпраці реґулює зараз працю, охоплює тепер усі сили. У нас є такий великий попит на всяку кваліфіковану силу, що природно, що кожна кваліфікована сила — лікарська, педагогічна, технічна є на підрахункові і пляново розподіляється. Отже, шановні товариші, чи хочете ви чи ні, а життя примушує кожного визначити свій стан, життя вимагає цього і штовхає до цього великого процесу самовизначення інтеліґентської нації. Вона шукає собі місце у великому історичному процесі, що відбувається. Вона хоче знайти собі місце. Вона хоче бути чинником, а не лише іграшкою історичних подій. Це бажання природнє. Старі кваліфіковані сили, що були зв'язані цілком своїм життям з капіталістичним ладом, вони відсіялися, через решето ДПУ пройшли вони, і там виявилося історичне сміття російської інтеліґенції, що в надрах наших органів чинили шкідницьку роботу, підготовляли скинення радянської влади пошкодженням об'єктивних господарчих процесів і об'єктивних культурних процесів. Цілу низку шкідницьких процесів вия-

влено, й відсіля робиться перевірка інтеліґенції. Ми відсіюємо старі сили, що, очевидно, з капіталістичною душею непридатні приймати якусь участь у наших історичних подіях.

Надзвичайно характерне є явище, що ці процеси відбуваються не лише в окремих робітників — представників інтеліґентів, а ті самі процеси відбуваються і на науковому терені. Зараз у наукових дисциплінах проходять великі зрушення, велика переоцінка наукових цінностей. Всі наукові дисципліни, що мають дещо спільного з суспільною діяльністю, відбувають зрушення. Візьмімо таку галузь наукових дисциплін, як філософія. Історія залишила нам — пролетарській державі — певні сили наукових діячів з галузі філософії, що займали командні висоти у тій науковій дисципліні по вузах, науково - дослідчих інституціях і в Академіях Наук. Це цілком ідеалістичні сили. Вони не протиставляли себе пролетарській державі і пролетарській клясі, але їх філософія була наскрізь ідеалістична й тому наскрізь реакційна. Але за 10 років після революції виросли нові сили, піднялися наукові робітники. Колишні студенти стали доцентами, доценти стали професорами й на філософічному терені є зараз ціла когорта нових сил з новим світоглядом, з світоглядом марксизму - ленінізму. Нові сили постали й пішли на завоювання позицій. Цей процес позначився вже кілька років тому, але саме після переходу до соціялістичної реконструкції країни в галузі філософії позначились нові процеси, почалось повстання проти фальсифікації марксистської філософії. Нові робітники підняли свій голос проти робітників переходової доби, що сполучали марксову філософію діялектичного матеріялізму з ідеалістичними залежками чи з суто механістичним розумінням марксової теорії.

Коли візьмемо іншу галузь науки, історію, то тут так само всі наші катедри історії у вузах, науково - дослідчих інституціях, в академіях наук перші роки після революції були зайняті представниками старих наукових історичних шкіл, старої наукової історичної думки.

Я пригадую якось 1908 чи 1909 р. у Женеві, в гуртку більшовиків один із товаришів запитав Ільїча: „Володимир Ільїч, от тепер у вас не стільки бурхливих подій, реакція панує, а ви займаєтеся філософією, чи не могли б ви взяти на себе написати спогади про вашу революційну діяльність?“.

Ільїч трошки посміхнувся і сказав, що зараз у нього немає для цього часу, бо йому доводиться творити історію.

Зрозуміло, товариші, що пролетарській клясі та її ідеологам у перші часи після пролетарської революції було не до того, щоб писати історію, ба й не ставало часу її творити. Тоді всі командні висоти на науковому історичному терені були зайняті старими спецами. Вони писали твори й підручники, по яких училася молодь і вивчала історію попередніх віків. Але виростало й нове покоління, виростали нові сили. Ціла низка нових наукових робітників завоювали собі знання та наукову творчість. Після переходу до перебудовної доби ми тут так само помічаємо цікаві процеси соціяльної перевірки всієї роботи на історичному терені. Боротьба проти фальсифікації і фалсифікаторів марксистської думки на історичному терені — це характерна ознака цього періоду.

Далі я візьму таку дисципліну як математика. Треба сказати, що тут наявних молодих сил менше. Тут лише поодинокі робітники вигартовались життям. Але й тут притягає до себе увагу декларація київських математиків про усвідомлення проблем науково - філософських у світлі марксистської науки, усвідомлення математики і її наукових засад у світлі марксизму.

Нещодавно відбувся Всесоюзний з'їзд фізіологів - біохеміків у Харкові. До мене приходив голова оргбюра цього Всесоюзного з'їзду і показував мені програму з'їзду, складену оргбюром, що за нею потім цей з'їзд і працював. Це надзвичайно характерна програма. Оргбюро свідомо поставило собі завдання програму побудувати по-іншому, не так, як перед тим складалися програми всіляких медичних з'їздів. Що таке були програми медичних з'їздів раніше? Це був медицинський кишмиш. Це був збір всяких тем, що їх висували окремі доповідачі.

Хто яку підготовив доповідь, те й брали. У Німеччині для таких доповідей дають по 5 хвилин, бо все одно їх ніхто не слухає, а доповіді докладаються друковані. Але те, що даний лікар, чи доцент, чи ляборант приймав участь у такому-ось медичному з'їзді і там робив доповідь, давало йому певну марку, це зараховувалось йому, як певне наукове досягнення та свідчило про його наукове визнання. Всесоюзний з'їзд фізіологів і біохеміків рішив піти іншими шляхами, рішив організувати роботу за певним пляном. Уже цей підхід був новий для наукових з'їздів, тим паче у галузі медицинських наук і тим паче новим було зіставлення цілого вже пляну, що його намітило оргбюро, а саме 3 основні теми, що близькі до сучасної дійсности. Це, здається, харчові продукти, втома і ще одна тема. Крім цих тем, з'їзд приймав доповіді лише такі, що мали непосередній зв'язок до цих основних питань. Самі теми були пристосовані до того, щоб фізіологи та біохеміки непосередньо давали певні наукові досягнення, проводили певні роботи для того, щоб цими науковими дисциплінами обслуговувати цілу соціяльну нашу діяльність. Наприклад, втома—це питання важливе для організації праці. Харчова проблема — це питання теж важить багато. На прикладі цієї програми всесоюзного з'їзду фізіологів і біохеміків вам видко, що дійсно в науці відбулися великі здвиги. Наука зараз виглядає інакше, вона звучить на інший лад, вона тепер має іншу цілеспрямованість, аніж за дореволюційних часів. Наука, як певна галузь виробничої діяльности, поставила себе в непосередній зв'язок з цілою суспільною виробничою роботою. Завдання й замовлення ставлять собі наукові дисципліни ті самі, що їх має по суті цілий великий соціяльний виробничий процес, що його суть і цілеспрямованість виявляється словом — соціялістична перебудова нашої країни.

Пройшли великі зміни у структурі нашої економіки, пройшли великі здвиги у психології нашого трудящого людства і ви, шановні товариші, представники трудової інтелеґенції,— тут на зборах переважно трудяща інтеліґенція, культактив Сталінський,— ви іноді самі не помічаєте, що дихаєте іншим повітрям. Хорошо дихати на гірних верхів'ях, де повітря має багато озону. Нам, пролетарям, добре дихати в повітрі, просякненому озоном соціялістичного будівництва. Цим повітрям дихають зараз всі громадяни нашої країни. Кожний міцніше, кріпне, коли вбирає кисень нового повітря нового соціялістичного суспільства. Коли на верхів'ях наукової творчости відбивалися такі зрушення й велетенські зміни, то це лише того, що в практичному житті, в практичній роботі такі зміни не могли не відбутися й відбуваються. Кінчилися дні, коли дрібно - буржуазний інтеліґент західньо - европейського ґатунку, а вони скрізь однакові були, міг будувати всю свою роботу, все своє життя на тому, щоб оглядатися на задні колеса. Історія дала представникам нашої інтеліґенції 13 років відстрочки. Коли постав історичний вибір у жовтні місяці, тоді, як відомо, кваліфікована інтеліґенція,— і чим більше вона була кваліфікована, тим більш твердо стояла вона на зайнятій позиції бойкоту радянської влади та саботажу її. Це продовжувалося років 3 — 4 і так з 1921 року зокрема часу НЕП'у можна датувати іншу добу у ставленні нашої інтеліґенції. Вона перейшла до співпраці з радянською владою. Лише деякі невеличкі — на щастя наше й ваше — гуртки кваліфікованої інтеліґенції були політичними шкідниками: шахтинська справа, справа „СВУ", організація шкідників Наркомзему та інші справи, в яких інтеліґенція провадила шкідницьку роботу. Але велика більшість інтеліґенції стала на ґрунт співпраці з радянською владою.

Увесь відбудовний період інтеліґенція була в опозиції. Але в ній виросли нові струмені, які цілковито визначилися і міцніли. Життя йде бурхливо вперед. Проходить перемагнічення нашої інтеліґенції, інтеліґенція переставляє компас свого життя, компас свого ставлення до пролетарської кляси та радянської влади. Йде і відбувається зараз великий процес переходу нашої інтеліґенції на нові соціялістичні позиції. Інтеліґенція переходить від роботи з радянської владою,

від роботи з пролетарською клясою на роботу для пролетарської кляси, як для своєї. На наш бік станула велика частина нашої інтеліґенції — учителів, аґрономів і технічних спеціялістів. Лише сліпий не може бачити цих великих процесів, що відбуваються в нашій країні. Індукція величезних історичних струменів соціяльного будівництва впливає на технічну інтеліґенцію, на наше учительство й переключає їх на інші струмені роботи. Характерною ознакою є вступ до партії значного числа спеціялістів, але щодо великої решти інтеліґенції, то не всі придбали собі відповідну свідомість, не всі себе перегартували для пролетарської кляси. У нашому союзі є 150 мільйонів люду, а в нашій партії 1.500.000 членів. На одного члена партії припадає 100 позапартійних. Ми аванґард пролетарської кляси, ми бажаємо охопити своїм впливом усю пролетарську клясу. Ми знаємо, що пролетарська кляса зростає. До неї підходять нові мільйони пролетарів на нові фабрики й заводи. На нашій Україні за п'ятирічку прийде більш за одного мільйона нових робітників з села, що ще не вигартувалися, що ще не мають пролетарської психології і пролетарської свідомости. Не всі вступають в партію і не всі можуть вступити, але для завдань партії, для великих завдань соціялістичної перебудови країни зараз працює величезна більшість нашої пролетарської кляси. Не забуваймо, що нові методи роботи, що ними зараз і можна лише творити соціялістичну перебудову країни, це методи соціялістичного змагання і ударництва, методи соціялістичних умов і договорів. Ці методи прийшли не з нашої комуністичної партії, а прийшли з робітничої маси, виникли з ініціятиви й самодіяльности пролетарської маси. Не всі в комуністичній партії пролетарі, але величезна більшість пролетарів свідома і з ентузіязмом приймають участь у нашій велетенській роботі, у ній приймають участь і хочуть приймати участь і широкі кола нашої інтеліґенції — учителі, лікарі, аґрономи, техніки тощо.

Проходить великий історичний процес. Кінчилася стара маніловська доба нашої інтеліґенції. Колись Горький у маленькому оповіданні, що звалося „Еще о чорте", так характеризував унутрішню суть старого російського інтеліґента. Сидів старий російський інтеліґент, розгублений, незадоволений і суспільним життям, і самим собою, і всім і вся. „От, чорт", сказав він. І зненацька побачив, що на кінці його писального стола сидів чорт. Інтеліґент злякався та запитав: „Вам, власне кажучи, що завгодно?". „Ви кликали мене, і я явився. Що вам від мене треба?" „Бачите, у мене щось такого, ну щось такого неясного, невизначеного, що мішає мені жити. Допоможіть мені, візьміть це з мене". „Хорошо", — сказав чорт. Протягнув руку до грудей інтеліґента, і наче електрика пройшла груди інтеліґента. Те, що взяв чорт з грудей інтеліґента, було щось сіре, склизле, невизначене. „Фу, яка мразь!", сказав чорт. Інтеліґент зморщився, скорчився й опав. Чорт взяв з нього його суть, невизначеність і взяв його суть своїм дітям на іграшку.

Скінчилася маніловська історія старої російської інтеліґенції, виріс новий інтеліґент, а старий перегартовується, перетворюється. Велика індукція творчих процесів пролетарської кляси перетворила багатьох і багатьох. Багато інтеліґентів старої формації не узнають самих себе. І, крім того, прийшли нові сили нової інтеліґенції. От тут на зборах трудової інтеліґенції Сталінщини, водночас на зборах Сталінського культактиву, поруч з учителем і професором засідає пролетарський студент, поруч професорів, лікарів і техніків засідають члени культкомісій заводських комітетів і профспілок. Виросла й прийшла до життя нова інтеліґенція. У нас на Україні є 24 тисячі інженерів і техніків, а нам за п'ятирічку треба додати ще 26 тисяч нових. Так само стоїть справа з учителями. Велика потреба встає в життю на кваліфіковану силу. Учителі, аґрономи, лікарі, інженери, техніки, бібліотекарі, лектори й таке інше, всі вони тепер потрібні у значно більшому розмірі та кількості, аніж ми їх маємо та продукуємо. Я декілька разів говорив, що тут у Сталінщині учитель тепер дефіцитний крам і технік — дефіцитний крам, і нам треба тепер розвинути продукцію

цієї кваліфікованої сили значно швидшими темпами і в більших розмірах, аніж колись.

Новий інтеліґент і новий спец виростає, як робітничо - селянський інтеліґент, він виходить з трудової сім'ї, він тепер вчиться за новими методами, його академічна учоба поповнюється виробничим навчанням, вся навчальна праця набуває іншого характеру. Нашу трудову школу ми мусимо тепер поставити на рейки полетехнічного навчання. Інший інтеліґент, інша суть його соціяльна й інше його настановлення. І старі сили перебудовують у значних великих розмірах.

Поруч з реконструкцією заводів, поруч з реконструкцією техніки сільського господарства в нас відбуваються процеси реконструкції нашого спеціяліста - інтеліґента. Стара юдейська леґенда говорила, що коли бог творив землю і все суще, то створив чоловіка по образу і подобію свому і вдунув йому душу. Пролетарська кляса, навпаки, будує свою інтеліґенцію і вдуває в неї свою пролетарську душу.

От, товариші, я мушу сказати зараз, коли я розмовляв з вами, я сам піймав себе на тому, що я тепер цілком інакше говорю з представниками трудової інтеліґенції, аніж 5 і навіть 3 роки тому. Тоді я говорив з представниками трудової інтеліґенції, як з певною силою, з певним елементом, що має знання, але як із сторонньою, чужою силою; тепер я розмовляю з вами, як з представниками трудящих. Між вами є ще багато чужого, але темп життя тепер інший, стан і річище виробничого і творчого життя має широченні береги, що охоплюють усіх. Сказати б, що це відбувалося непомітно, не можна, бо це сталося в наслідок великої творчої роботи пролетарської кляси. Ми, більшовики, відрізняємося від інших партій, між іншим, своєю тактикою. Ми ніколи не йдемо за лінією найменшого опору. За лінією найменшого опору зуміє кожний дурень піти.

Але великі події і великі завдання можна творити, лише йдучи лінією найбільшого опору. Така є військова тактика. Там, де найважче, там де є око ланцюга, там треба взятися й потащити увесь ланцюг завдань. Ми почали з самого найважчого, з відбудови важкої індустрії. Не легку індустрію і не сільське господарство взяли ми, де легше можна мати наслідки, а взяли важку індустрію і там почали відбудовну й перебудовну роботу, і цим потягли всі інші завдання, а потім на базі розвитку індустріялізації країни поставили питання про технічну реконструкцію сільського господарства. Підходять сотні, тисячі тракторів. Харківський завод будується на 120 тисяч тракторів, будуємо тракторні заводи в Челябінську, Сталінґраді, завод комбайнів в Запоріжжі і таке ін. Підходять сотні тисяч і мільйони кінських сил, що складуть базу для технічної, а потім економічної та соціяльної реконструкції сільського господарства. На цій базі наростають величезні питання культурної реконструкції нашої країни. Так одно завдання йде за другим. Почавши з найважчого, далі долучаються інші привхідні завдання. Так ми, розв'язуючи величезне питання господарської реконструкції, реконструюємо нашу інтеліґенцію, наші кваліфіковані сили, їх соціяльний склад, соціяльний напрямок і цілеспрямованість.

Я зовсім не хочу вас переконувати, і мої слова ніяк не були скермовані на те, щоб вас переконувати. Я просто подав вам констатацію того, що є. Скінчилась стара доба, коли інтеліґентна кваліфікована сила визначалася ознакою — „оглядайся на задні колеса". Нестримним кроком іде вперед історія. Котиться вперед паротяг соціяльної, технічної, економічної й культурної перебудови нашої країни. У цьому великому процесі треба доконче визначити своє місце, знайти в ньому місце, куди прикласти свою енерґію.

У величезному бурхливому потокові соціяльної творчости є багато місця кожному, хто бажає прийняти участь. Отже, до творчої участи! — таке завдання стоїть перед кожним трудящим. (Оплески).